

128 . Murighiol | Județ: Tulcea | Punct: Cetate (Halmyris) | Anul: 2003

Anul: 2003

Cod RAN: 160920.02

Perioade: Antichitate

Epoci: Epoca romană timpurie, Epoca romană târzie

Tipuri sit: amenajare/construcție, obiect izolat

Categorii sit: Apărare (construcții defensive), Religios, ritual și funerar

Autori: Traian Dvorski, Daniel Lucian Ene, Alexandru Madgearu, Florin George Topoleanu, Mihail Zahariade

Instituții: Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, București, Instituție Nedefinită, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, București, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea, Institutul Român de Tracologie, București

Rezumat

În anii 2002-2003, în situl arheologic de la Halmyris au continuat săpăturile arheologice din interiorul suprafeței fortificate. Cercetările au făcut și fac parte din proiectul Romani și autohtoni la Dunărea de jos: castrul și orașul roman Halmyris. În această campanie au existat patru obiective principale: poarta estică; sectorul Demos; sectorul cazărmi de pe latura de vest; instalația termală; Basilica episcopală. Cercetarea simultană a acestor obiective a avut drept scop continuarea investigațiilor în Insula I, care acoperă sfertul de NV al arealului fortificat, și a obține datele stratigrafice necesare atât pentru stabilirea cronologiei generale absolute a sitului, precum și pentru cronologia locală a monumentelor. La aprox. 200 m SE de cetatea Halmyris, aproape de șoseaua care leagă comuna Murighiol de satul Dunavățul de Sus, în lutăria folosită de localnici, în acest an au fost descoperite câteva morminte din care s-a recuperat un schelet întreg, fără obiecte de inventar, dar cu țigle romane în jur. Un alt mormânt deranjat de mijloacele mecanice, avea și el în preajmă țigle romane.

Raport

În anii 2002 - 2003, în situl arheologic de la Halmyris (com. Murighiol, jud. Tulcea) au continuat săpăturile arheologice din interiorul suprafeței fortificate. Cercetările au făcut și fac parte din proiectul Romani și autohtoni la Dunărea de jos: castrul și orașul roman Halmyris, având în această perioadă ca sponsori principali Earthwatch Institute din Boston (SUA) și ISPAIM din cadrul Ministerului Apărării Naționale și ICEM Tulcea.

În acești doi ani atenția a fost concentrată asupra patru obiective principale :

- poarta vestică;
- sectorul cazărmi de pe latura de vest;
- sectorul Domus;
- instalația termală (Thermae I);
- Basilica episcopalis.

Cercetarea simultană a acestor obiective a avut drept scop continuarea investigațiilor în Insula I, care acoperă sfertul de NV al arealului fortificat, și a obține datele stratigrafice necesare atât pentru stabilirea cronologiei generale absolute a sitului, precum și pentru cronologia locală a monumentelor. De asemenea, investigația a dus la obținerea de informații cât mai complete despre arhitectura și evoluția structurală a edificiilor explorate. Cantitatea semnificativă de produse artizanale a condus la completarea imaginii vieții

cotidiene și a structurii economice și sociale a populației care a locuit în suprafața cercetată de la Halmyris .

Începute încă în anii 80 și 90 ai secolului XX, încheierea investigațiilor la poarta de vest și Thermae I au avut drept scop imediat încheierea cercetării și pregătirea obiectivelor pentru publicare și, eventual, consolidare-restaurare. La Sectorul cazărmi s-a urmărit lărgirea suprafețelor cunoscute prin săpăturile din anii anteriori și obținerea de date stratigrafice elocvente care să stabilească cronologia și arhitectura acestor edificii cu caracter militar. Basilica episcopalis a rămas în centrul atenției, atât datorită importantului monument aflat în suprafața presbyteriului, cripta martirilor, a cărui cercetare a continuat prin degajări ale spațiilor laterale adiacente, cât și prin conturarea definitivă a spațiului interior și a anexelor. Nuanțarea cronologiei construcției inițiale și a intervențiilor constructive și reconstructive ulterioare prin adăugarea de anexe a rămas un obiectiv major al campaniilor din 2002-2003.

Poarta de Vest

Acest sector a început să fie cercetat în 1987, săpăturile continuând pe parcursul altor nouă ani, până în 1996, când au fost stabilite cronologia și caracteristicile arhitecturale de bază ale fazelor de construcție ale porții. În 2002, săpăturile s-au concentrat asupra fazei I a porții, databilă între începutul secolului II și până la sfârșitul aceluiași secol sau începutul celui următor.

Secțiunile transversale de adâncime efectuate în arealul zwingerului rotund al porții au străpuns drumul de limes care pătrunde în cetate și care, în acest loc, marchează în același timp și începutul arterei orientate EV (decumanus maximus). Cu această ocazie au fost identificate două subfaze:

- faza I reprezintă faza inițială de construcție la începutul secolului II (posibil între 101-107). Acest moment era deja cunoscut prin rezultatele obținute la poarta de N. La poarta de V, această fază inițială este marcată inconfundabil de două turnuri rectangulare, cu dimensiuni interioare de 2,50 (l) x 3,60 m (L), cu orientare E - V, construite în tehnica "ciclopiană" din blocuri de calcar de culoare gălbuie. Ele prezintă o asemănare izbitoare ca arhitectură și tehnică de construcție cu turnurile rectangulare identificate la poarta de N. Blocurile de fundație ale turnurilor fazei I au fost identificate pe ambele laturi. Pe latura de N, la turnul de N, fundația constă din blocuri de talie de dimensiuni ciclopice, cu dimensiuni de 1-2 m lungime și cca. 0,30-0,50 m grosime. Blocurile sunt legate în general cu un strat fin de mortar, dar tehnica a seche pare să fi prevalat. Plinta interioară a turnului de N în faza I este de 0,30 m lățime.

Pe latura de S fundația fazei I este complet diferită. Ea constă din blocuri de șist de dimensiuni mijlocii, legate cu mortar gri albicios, foarte dur, cu mult pietriș în amestec. Peste această fundație, care face unghi drept spre N cu o latură de 0,70 m, stau blocurile ciclopice din calcar. Nu putem explica deocamdată această anomalie decât fie prin munca unor trupe diferite, fie prin cea a unor civili localnici.

În faza II se constată modificări sensibile în interiorul turnurilor de poartă. Suprafața ambelor turnuri a fost îngroșată prin adăugarea la interiorul laturilor a unor zidării din piatră și mortar alb, sfărâmbicios, groase de circa 0,80 - 0,90 m, ceea ce a dus la îngroșarea până la 1,60 - 1,70 m a laturilor turnurilor. Această intervenție a atins fundația fazei I, așa cum se constată pe latura de N a turnului de S. Este important de relevat faptul că ambele laturi de îngustare (la turnurile de N și de S) au mortarul căptușit cu un strat fin de mortar hidrofug extrem de rezistent, ceea ce arată că fundațiile stăteau în permanență în pământ umed.

Secvența stratigrafică obținută în timpul săpăturilor arată existența unui strat subțire de arsură în interiorul turnurilor, sub fundația acestor refaceri, indicând eventual o distrugere prin incendiu provocată foarte probabil de evenimentele de la mijlocul secolului II, după care s-a făcut simțită intervenția constructivă databilă fie la sfârșitul secolului II, fie la începutul secolului III.

Secționarea drumului de limes, care străbătea zwingerul și se prelungea în interiorul castrului prin decumanus maximus, a dus la identificarea unui zid de proporții apreciabile, lat de 2 m, care făcea legătura între cele două turnuri de poartă.

- faza II a. Spațiul dintre laturile porții fazelor I-II a fost blocat cu un zid din piatră legată cu mortar gri, extrem de dur, menționat mai sus. Acest zid acoperă întreg spațiul dintre cele două turnuri rectangulare, de care este adosat. Spre N el se leagă direct de fundația fazei I, dovadă că structurile fazei II au fost distruse intenționat în acest loc pentru a se acomoda masa de blocaj. Blocurile întrebuințate sunt de dimensiuni mici

și mijlocii, sumar sau deloc fasonate și stau pe resturi (așchii) din blocuri mai vechi de calcar gălbui de Babadag, provenite foarte probabil de la faza II. Aceste resturi, la rândul lor, apar regulat așezate pe o masă de pământ negru aluvionar antic, care nu conține resturi arheologice. Aceasta nouă construcție de blocaj pare să fi avut elevație, așa cum arată urmele prezenței blocurilor în mortarul păstrat. Faza II a este ultima fază constructivă înaintea fazei III, care marchează masiva restructurare a arhitecturii porții de V de la sfârșitul secolului III și începutul secolului IV. Această fază, asupra căreia am mai avut prilejul să vorbim, a demantelat, odată cu întreaga suprastructură existentă anterior, și această structură de blocaj pe care a integrat-o în drumul de limes reamenajat, care pătrundea în fortificație. [Mihail Zahariade]

Sectorul «cazărmi» de pe latura de vest

Cercetările s-au extins în 2002 - 2003 în acest sector de pe latura de vest a zidului de incintă, în Insula I și au acoperit N 1 - 4. Au fost identificate două clădiri din piatră legată cu pământ galben, adosate zidului de incintă, pe care le considerăm cu titlu provizoriu barăci militare. Clădirile au fost notate convențional B 1 și B 2.

De la început trebuie subliniat că în aceste încăperi cercetările au identificat deocamdată ultimele trei niveluri de ocupație (N 11-13), în săpăturile din anii 2004-2005 urmând să fie investigate nivelurile care au marcat momentul construirii acestor edificii.

B 1, adosată zidului de incintă, prezintă un plan ceva mai complex. Ea este împărțită în două încăperi. Încăperea A este lungă de 3,75 m și lată de 3,25 m. La distanța de 0,42 m de zidul de NE (b) al barăcii se găsește o bază de pilastru (p) alcătuită din plăci de piatră de mărime mijlocie, care servea foarte probabil ca element de susținere pentru un stâlp din piatră despărțitor la intrarea în camera A. Intrarea care se deschide între baza de stâlp (p) și zidul de SV (a), lată de 1,40 m, dispunea de un pavaj ale cărui urme se mai păstrează în colțul exterior al intrării, dar și lângă baza de pilastru. Este de remarcat faptul că între p și b spațiul este prea îngust pentru o circulație comodă și prin urmare interpretăm acest interval ca servind la întărirea printr-o boltă a zidului b, ca zid intermediar în întregul complex al B 1.

Încăperea B este lungă de 8,75 m și lată de 3,45 m și nu prezintă compartimentări interioare. Aici apare însă destul de clar o intervenție mai târzie în spațiul dintre p și zidul SV (c) al încăperii A. Este vorba fie de închiderea, fie, mai probabil, înălțarea pragului spațiului de acces la un moment deocamdată neprecizabil cu, eventual, o masă de chirpic, așa cum s-a mai păstrat în momentul descoperirii.

Stratigrafia profilelor de N și de V din B 1 indică trei momente de ocupație: 1. Nivelul 10 când clădirea a fost construită sau mai degrabă complet refăcută, posibil într-o nouă arhitectură. Date despre situația mai timpurie a acestui sector, precum și confirmarea sau infirmarea momentului construcției sau refacerii urmează să fie obținute în campaniile viitoare; 2. Nivelul 11 este posibil ca un moment important de refacere a zidurilor cu temelie de piatră și suprastructură de chirpic ; este posibil ca în acest moment accesul între baza de pilastru p și zidul c al încăperii B să fie supraînălțat cu chirpic, creându-se eventual un prag; Nivelul 12 indică faptul că baraca continuă să funcționeze; acest moment este marcat de altfel de o cantitate semnificativă de țigle, olane și cărămizi întregi sau fragmentare, ca și de un abundent material ceramic roman târziu specific secolului VI, și de fragmente ceramice alogene identificabile în cultura materială slavă de tip Penkovka.

Pe perețele de N și de V al N 2 apar conturate două mari gropi de demantelare cu mortar și piatră în compoziție.

B 2 este situată la o distanță de 2,15 m SV de B 1, pe linia zidului, și este de asemenea adosată de acesta. Este de remarcat că zidurile late de 0,70-0,75 m sunt construite din blocuri mari de talie, legate cu pământ în alternanță cu blochete de mai mici dimensiuni, dar și cu cărămizi inserate în structura lor. Zidurile apar clar adosate de incintă, ba chiar cu unele intervale destul de vizibile. Dimensiunile acestui edificiu depășesc de departe pe ale celui anterior. Întreaga clădire nu are o formă rectangulară regulată; latura de SV (a) măsoară 9,70 m, iar cea de NE (b) 8,60 m. Latura de SE (c) este lungă de 5,25 m, în timp ce de-a lungul zidului de incintă încăperea măsoară 5,35 m. De-a lungul laturii de NE, la o distanță de 0,50 m și la un interval de cca. 1 m exista o aliniere de blocuri neregulat tăiate, dar liniar dispuse. Este greu în prezent de a le atribui o funcție specifică în cadrul basilicii.

La o distanță de 3 m de colțul de NE al barăcii se găsește un zid din piatră legată cu pământ (d), lat de 0,75 m. Este un zid despărțitor care creează încăperea B și care, împreună cu alinierea blocurilor, ar putea avea o anume semnificație. Este important de arătat că zidul transversal apare adosat atât de laturile de N și S.

Nivelul 12, căruia îi corespund aceste ziduri, și pe care s-a oprit deocamdată cercetarea, se prezintă sub forma unei podele de lut extrem de dură și bine bătătorită, de pe care s-a recoltat un bogat material ceramic, dar și urme semnificative de lemn ars, în bucăți care cu greu au putut fi păstrate în forme mai reprezentative. Aceste urme, mai evidente în încăperea A, sunt însă dovada că interiorul era foarte probabil compartimentat cu pereți de lemn.

În colțul de SE al încăperii B, la îmbinarea acestuia cu zidul de SV, se găsește o bază de pilon alcătuită din plăci de piatră plate, legate cu pământ, dar care indică o structură foarte solidă care susținea o suprastructură destul de înaltă, dacă judecăm după lungimea acestei zidării.

La exteriorul zidului a (de NE), la 1,75 m de colțul de NE al edificiului se găsește un cuptor (pietrar) pentru o folosință temporară și evident locală (posibil pâine).

Prin M 10 s-a conturat existența unei a treia clădiri adosate zidului de incintă, de asemenea convențional numită B 0. Clădirea se întinde spre NE de B 1. Din acest edificiu au fost identificate un zid perpendicular pe incintă adosat de aceasta și unul paralel cu incinta, descriind în acest fel, la capătul de SE un unghi drept. Zidul este lat de 0,70 m și este executat din blocuri mari, mijlocii și mici, legate cu pământ galben. De-a lungul acestui zid se găsește un trotuar lat de 0,40 m, construit din blochete mari de șist, plate, legate cu pământ. Pe perețele de N al casei se conturează o groapă de dimensiuni mari, umplută cu blocuri mari, mijlocii și mici, precum și cu cărămizi fragmentare. Trotuarul ar fi un indiciu destul de evident al unei stradele aflate între perețele de NE al B 1 și cel de SV al B 0, între care distanța este de 1,25 m. Este clar observabil cum nivelul ultimei dărâmături suprapune zidul acestui edificiu.

În continuarea cercetării sistemului de construcții de pe latura de V a fost deschis L 10. Elementul cel mai important în această casetă, de altminteri destul de îngustată datorită direcției NE pe care incinta o face în acest loc destul de accentuat, este descoperirea unei dărâmături compacte provenite de la suprastructura incintei. Dărâmătura consta din straturi de cărămizi groase de 0,05 m legate cu mortar alb, dur, cu ingrediente de pietriș și scoici. Ea măsoară cca. 1,70 m L și cca. 1 m l. Cărămizile au o poziție orientată spre S, oblică față de incintă, ceea ce ar sugera o prăbușire de la o mare înălțime. Acest fragment s-a prăbușit pe nivelul 12, un cutremur fiind cel mai probabil de luat în calcul. Faptul că acest fragment de suprastructură este orientat exact N - S, în timp ce incinta are o orientare SV - NE, indică o torsiune în timpul căderii, după o dezmembrare inițială din incintă. În acest carou a fost identificat zidul care pleacă din M 10 și care aparține B 0. Pe acest zid stă parțial prăbușită suprastructura din cărămidă și mortar și podeaua nivelului 12, ceea ce înseamnă că acesta nivelează și ignoră acest zid, cel puțin pe porțiunea menționată. Acest raport arată deci clar că, chiar pe nivelul 11, zidul a fost distrus. Zidul dispune de o plintă lată de cca. 0,04-0,05 m pe fața sa nord-estică.

Nivelul 12 apare legat de incintă printr-o podea de lut bine bătătorită, extrem de dură, cu compoziție de pietre în ea. Dacă va fi existat un nivel 13 în acest loc, ceea ce nu apare în profil, sigur incinta nu mai funcționa la această dată. În colțul de NE al L 10 apare clar că nivelul 12 calcă pe incinta deja dezafectată, deși în această porțiune este vizibilă o groapă. [Mihail Zahariade]

Sector Domus Nord

Investigarea edificiului denumit convențional Domus Nord, situat în spatele porții de N a fortificației, a început în campania 2001. Scopul campaniilor 2002 și 2003 a fost precizarea planului acestui edificiu și a raportului dintre el și poartă. Din cauza condițiilor meteorologice, cercetările din campania 2002 nu au reușit să ajungă la o situație clară. De aceea, le prezentăm împreună cu cele din campania 2003. (În raportul de cercetare al campaniei 2001, denumirile casetelor sunt greșite. T trebuie înlocuit cu S, iar U cu T).

Prima problemă care urma să fie soluționată după încheierea campaniei 2001 era continuarea săpăturii în casele S 4 și S 5, unde a fost identificată o scară destinată accesului în turnul de V al porții de N. Acest fapt a permis formularea ipotezei că edificiul avea o funcție militară, legată de poarta de nord. S-a constatat

că treptele se află la capătul unui pavaj, care se extinde pe toată suprafața casetei S 4, la adâncimea de - 2 m. Pavajul a fost realizat din blocuri plate de șist. S-au păstrat și fragmente dintr-un pavaj mai târziu, ridicat la cca. 1 m față de cel anterior și care este marcat de câteva dale din piatră plată de șist. Treptele sunt adosate la un zid legat cu mortar gros de 0,75 m, întrețesut cu incinta, care este paralel cu zidul adosat la intrarea turnului și perpendicular pe zidul din casetele S 6 și T 6. Prin urmare, scara se afla în interiorul unei încăperi (b), prin care se făcea accesul pe drumul de rond și în etajul turnului. Deși zidul de E al camerei b este adosat la turn și nu întrețesut, se poate afirma că această cameră a fost construită împreună cu turnul, deoarece zidul adosat este construit din blochete de șist, spre deosebire de colțul turnului, care este construit din blocuri mari de calcar (nu puteau fi întrețesute). A devenit astfel clar faptul că una dintre camerele edificiului Domus Nord era legată organic de poartă. Intrarea în camera b a fost identificată prin demontarea matorului dintre casetele S 5 și S 6. Intrarea avea un prag și era lată de 1,20 m. Lângă prag s-a păstrat o parte dintr-un pavaj de cărămizi, identificat la adâncimea de 1,50 m. Prin demontarea matorului care suprapunea intrarea s-a descoperit un fragment de inscripție (un bloc de marmură pe care se pot citi literele VN/SVP).

La V de camera de acces în turn a fost descoperită altă cameră (a), care se închide cu un zid gros de 0,65-0,70 m, întrețesut cu incinta în punctul unde aceasta cotește spre NV. Acest zid face parte din latura de V a edificiului. Intrarea în camera a este lată de 0,95 m și este paralelă cu cea care o leagă de camera b. În camera a, prin adâncirea săpăturii în S 4 și S 5, a apărut un pavaj de cărămizi bine păstrat, la adâncimea de 2 m. Pavajul prezintă urme de arsură și este suprapus de un strat de umplutură de culoare roșatică. Au fost recuperate și fragmente de bârne carbonizate, care făceau parte probabil din suprastructura de lemn a camerei, care susținea un acoperiș de țigle (o mare cantitate de țigle s-a descoperit prăbușită pe ultimul nivel de călcare din camerele a și b. Pavajul de cărămizi reprezintă cel mai vechi nivel de călcare din camera a, căci latura de E a camerei nu continuă sub el.

A doua problemă, rămasă nesoluționată după încheierea campaniei 2001, era stabilirea planului întregului edificiu și a raportului dintre el, poarta de N și termă. În acest scop s-a continuat săpătura în casetele R 6, R 7, S 7, T 5, T 6, și au fost deschise casetele P 5, P 6, P 7, R 4, R 5. Latura de V a edificiului a fost identificată în casetele R 4, R 5, P 6 și P 7. Zidul legat cu mortar este întrețesut cu incinta fortificației, ceea ce dovedește construirea concomitentă cu aceasta, adică la sfârșitul secolului al III-lea (când a avut loc o reconstrucție masivă a cetății, prin schimbarea configurației incintei). În P 7, zidul își schimba orientarea, deoarece acest segment al lui delimitează o anexă ridicată într-o etapă târzie a edificiului (camerele f și g), asupra căreia ne vom referi mai jos. Zidul înaintează apoi într-o porțiune care încă nu a fost săpată. În P 6, înainte de a-și schimba orientarea, zidul se termină cu o intrare lată de 1,20 m, care aparține camerei d. Camera d, orientată pe direcția V - E, a avut inițial dimensiunile de 22,5 x 5,5 m. Intrarea de pe latura de V este lată de 1,20 m. La mijlocul ei se află o intrare lată de 3,20 m, care se află dispusă pe același ax cu intrarea în turn. Poziția ei simetrică față de laturile de V și E ale încăperii lungi de 22,5 m sugerează că zidul decopertat în casetele P 5, P 6, R 4, R 5 reprezintă cu adevărat limita de V a edificiului; această intrare poate fi considerată cea principală, deoarece este cea mai lată, și fiindcă este situată la mijloc. Pe latura de E a camerei d s-a aflat altă intrare, lată de 0,80 m, prin care se pătrundea în termă, și care a fost la un moment dat blocată. Această intrare se află pe același ax cu cea de pe latura de V. Altă schimbare în forma camerei d a constat în compartimentarea ei cu un zid perpendicular gros de 0,60 m, amplasat la 7 m față de intrarea ei de V. S-a format astfel camera denumită e. După această compartimentare, accesul în camera d se făcea numai prin intrarea principală de pe latura de S. Deoarece camera d a fost inițial foarte mare, și pentru că în interiorul ei nu s-au descoperit țigle, se poate presupune ca ea nu avea acoperiș (era o curte interioară); nu au fost descoperite nici coloane, care ar fi fost necesare la o cameră atât de lungă.

Zidul de N al camerei d este întrețesut cu zidul de E al camerei b. Deoarece camera b are un zid întrețesut cu incinta, se confirmă contemporaneitatea edificiului cu incinta și cu poarta de N. Cu alte cuvinte, în momentul ridicării incintei, împreună cu aceasta și cu poarta de N a fost construit un edificiu alcătuit din:

- o încăpere în partea de sud (d), cu dimensiunile de 22,5 x 5,5 m, cu o intrare principală dispusă la mijlocul laturii de S și cu două intrări secundare pe laturile de V și E ; intrarea de pe latura de E (către termă) a fost blocată la un moment dat ;

- trei camere (a, b, c), ale căror ziduri sunt perpendiculare pe cel de N al camerei d. Camera a avea dimensiunile de 4,5 x 8,5 m și avea o intrare pe latura de V; din ea se pătrundea în camera b (7,5 x 10 m), care asigura legătura cu turnul de V al porții.

- o termă, care este legată de restul edificiului prin intrarea de E a camerei d.

În faza II a edificiului, camera d a fost compartimentată, rezultând camera e.

Camerele f și g reprezintă o anexă construită într-o fază ulterioară (III). Latura lor de V (groasă de 0,80 m) prezintă o deviere spre SV față de zidul camerelor a și e. Zidul care separa camerele f și g este lucrat din piatră legată cu pământ și este gros de 0,60 m. Acest zid a suferit o reparație, evidențiată de tehnica diferită de așezare a pietrelor în partea sa de V, față de cea de E (cărămizi și blochete mai mici). Latura de E a camerei f este formată de un zid gros de 0,60-0,70 m, care a fost adosat la cel de S al camerei d, în dreptul intrării principale. În camerele f și g a fost identificat un nivel de locuire la -0,65 -0,80 m (lutuială gălbuie), de pe care a fost recoltată o mare cantitate de ceramică de sec. VI (inclusiv multe fragmente de amfore), între care și un vas, aproape întreg, de formă globulară, din pastă cenușie, cu două torți și cu umbo (dmax. = 14 cm), ars secundar (tip Hinog). De pe același nivel provin patru monede de bronz foarte corodate (două sunt probabil folles de sec. VI). Al doilea nivel de locuire din camerele f și g, semnalat de o lutuială galbenă cu urme de arsură și de un mic pavaj de cărămizi, a fost identificat la -1 -1,10 m. De pe acest nivel provin : un ulcior cu două toarte, un fund de vas cu umbo, mai multe fragmente de chiupuri, un opaiț aproape întreg și câteva fragmente de ceramică lucrată cu mâna. În camera f, lipită de zidul despărțitor dintre f și g, se afla o bază de coloană întreagă, care poate proveni dintr-un edificiu anterior dezafectat (era sub un strat de nivelare, cu dărâmătură, în care s-au descoperit și două monede tip minimi de sec. V). De lângă baza de coloană pleacă un zid demantelat, adosat perpendicular pe cel dintre camerele f și g, situat la adâncimea de 1,20 m. Din nivelul corespunzător lui au fost recoltate mai multe fragmente ceramice romane timpurii. Pavajul de cărămizi de la -1,10 m a suprapus acest zid demantelat. Marea concentrare de ceramică și monede indică o posibilă funcție economică a acestei anexe compuse din camerele f și g.

O problemă nesoluționată până în prezent este cea a accesului în camera c. Aceasta este situată în spatele intrării în poartă și are suprafața de 7 x 8,5 m. Nu a putut fi identificată nici o intrare în ea. Latura sa de N este formată dintr-un zid lucrat într-o tehnică rudimentară, gros de 0,80 m, care este în mod evident o adăugire târzie, contemporană eventual cu vatra descoperită lângă el în 2001. Este posibil ca intrarea să se fi aflat în zidul care a existat sub acest zid rudimentar.

S-a mai constatat că acea construcție din spatele turnului de V, din camera b, care părea a fi o absidă, are în realitate o formă aproape circulară (un arc de cca. 300°). Are diametrul interior de 1,60 m, iar cel exterior de 2,70 m. În partea de S, este adosată la un zid parțial păstrat (gros de 0,60 m), care la rândul lui a fost adosat la zidul de E al camerei b. Construcția circulară a avut o lutuială la adâncimea de 0,80 m față de ultima asiză păstrată. Pe pereții ei interiori sunt urme de arsură. În interiorul ei și alături s-au descoperit fragmente ceramice și numeroase oase de bovine, ovine și porcine. Scopul ei nu este deocamdată cunoscut, dar se poate presupune că a fost un spațiu de depozitare a proviziilor (marea cantitate de oase de animale ar putea sugera aceasta). La sud de construcția circulară, tot în camera b, s-a săpat până la adâncimea de 1,50 m, unde a fost descoperit un alt pavaj de cărămizi, pe care se aflau fragmente ceramice, între care două din vase lucrate cu mâna (tip Penkovka). Prin urmare, construcția circulară aparține unei faze de construcție din sec. al VI-lea. În camera a, la -0,80 -1,10 m, s-a descoperit o vatră de foc, care a aparținut unei locuințe de tip bordei databilă la începutul secolului al VII-lea (nivelul 13). Locuința a fost amenajată lângă un zid rudimentar care a fost adosat la zidul de E al camerei a, după dezafectarea acesteia. Zidul gros de 0,75 m este aproximativ perpendicular pe cel de E al camerei a și a fost construit după un nivel de arsură identificat pe profilul de vest al casetei S 4. Zidul s-a păstrat fragmentar, dar s-a observat că vatra era situată în prelungirea sa. Vatra a fost amenajată prin reutilizarea unor cărămizi, dispuse vertical pentru a forma gura cuptorului (cărămizile prezentau arsură pe fețele interioare). A fost sesizată și podeaua de lutuială a locuinței, la adâncimea de -1,20 -1,30 m. S-a putut observa că vatra a distrus acel zid rudimentar, astfel că ea reprezintă o fază ulterioară. O vatră similară a fost descoperită în anul 2001 lângă zidul de E al camerei c. Aceasta ne determină să presupunem că spațiul din imediata vecinătate a porții a fost utilizat ca loc de adăpost în perioada finală a vieții în cetate, când Domus Nord a fost dezafectat. Situația are o analogie la

poarta de V unde cercetările au identificat o locuire similară în spațiul ei interior, dezafectat după o distrugere databilă în anii '80 ai secolului al VI-lea.

Prin continuarea săpăturii în jumătatea de S a camerei a s-a ajuns la un nivel de locuire la -1,30 - 1,50 m, de pe care provine un fragment de vas, lucrat cu mâna, din pastă cu pietricele, prost ars, de culoare brun-roșcată. Sub acest nivel se află o umplutură de pământ galben amestecat cu fragmente ceramice purtate, care continua până la adâncimea de -2 m, unde începe fundația zidului de V al camerei a.

În concluzie, edificiul a funcționat de la bun început împreună cu poarta de N, care avea un rol strict militar (nu era folosită pentru accesul normal în cetate). Accesul spre interiorul cetății nu era posibil, deoarece era blocat de camera d, despre care știm sigur că a existat de la începutul edificiului Domus Nord. Pe de altă parte, diferența de nivel foarte mare dintre pragul porții de N și exterior sugerează că, de fapt, spațiul dintre turnuri nu era destinat circulației, ci patrulării. Pe timpul funcționării acestui ansamblu din care făcea parte Domus Nord, accesul în cetate se făcea prin poarta de NE. Prin urmare, destinația cea mai probabilă a acestui edificiu (care include și poarta de N), ridicat la sfârșitul secolului al III-lea, este cea de corp de gardă. În secolul al VI-lea au fost adăugate anexele din partea de S și a fost compartimentată încăperea cea mare printr-un zid orientat N - S. Blocarea accesului în termă tot în sec. al VI-lea sugerează modificarea funcției edificiului. Deoarece s-a descoperit o cantitate surprinzător de mare de ceramică din sec. al VI-lea (inclusiv multe amfore), este posibil ca edificiul să fi devenit atunci o construcție cu funcție economică. După 536, armata din provincia Scythia a început să fie aprovizionată cu alimente prin intermediul unei structuri militaro-economice, care asigura produse transportate din Asia Mică și insulele arhipelagului grecesc, quaestura exercitus (depopularea provocată de invaziile anterioare a epuizat resursele locale). Fiindcă Halmyris era prima dintre cele mai importante escale de pe Dunăre, este de așteptat ca aici să fi existat un depozit pentru aceste alimente. De aceea, presupunem că Domus Nord a putut deveni în sec. al VI-lea un asemenea depozit militar.

Mai semnalăm o descoperire de valoare deosebită, o cataramă de tip Pápa (L=37 mm), din prima jumătate a secolului al VII-lea, care poate fi cel mai târziu obiect apărut la Halmyris până în prezent. A fost descoperită întâmplător în stratul vegetal de peste zidul de E al camerei d (care fusese cercetat în 1995 de M. Zahariade și lăsat acoperit cu pământ pentru o mai bună conservare). [Traian Dvorski, Alexandru Madgearu]

Sectorul Thermae I

Ultima fază a cercetărilor din sectorul Thermae I a avut ca scop evidențierea sistemului de scurgere și a extensiunii acestuia. Cum orientarea celor două bazine de apă caldă aparținând de caldarium și a celui de apă rece ținând de frigidarium era cunoscută prin săpăturile din anii precedenți, sistemul de drenaj a părut relativ ușor de localizat la cca. -0,25 -0,30 m sub solul antic. Au fost puse în evidență două tronsoane principale de drenaj, care prezintă asemănări frapante în tehnica de construcție. Ambele tronsoane sunt late de cca. 0,60 m. Pigmentația cu cărămidă pisată apare ca o caracteristică în ambele cazuri. Scurgerile sunt acoperite și la partea superioară cu plăci de calcar, ele apărând astfel în realitate cu un profil rectangular cu laturile orizontale mai lungi decât cele verticale. Ambele structuri sunt construite din blocuri de mărime mijlocie, legate cu mortar alb, hidrofug, extrem de dur. În dreptul caldarium-ului, cele două tronsoane se unesc într-unul singur, cu lățimea de 0,70 m. Un al treilea canal de scurgere, lat de 0,60 m, pornește în mod surprinzător din colțul format de îmbinarea camerei tepidarium cu frigidarium și se unește cu scurgerea bazinului de apă rece. Acest al treilea tronson a fost descoperit intact, acoperit cu plăci legate cu mortar alb hidrofug, dur. Poziționarea acestuia este întrucâtva neclară în ce privește funcționalitatea lui, deoarece nu prezintă nici o legătură sesizabilă cu interiorul termelor. Ne-am putea eventual gândi la un orificiu de eliminare a aerului cald și a aburului formate în caldarium și tepidarium. Studiul acestei structuri va face obiectul investigației din anul 2004.

Spre SV de caldarium și tepidarium, în procesul curățării terenului înconjurător, a fost descoperit un puț de formă trapezoidală. În secțiune verticală, puțul prezintă structura superioară construită din blocuri plate de calcar dur, de dimensiuni în general mici până spre mijlocii, zona mediană din blocuri de mărime mijlocie, iar la partea inferioară blocuri mijlocii, dar majoritatea de dimensiuni ciclopeene, din calcar galben. Laturile puțului sunt de 1,62 m, laturile de NV și SV, 0,96 m, latura de NE și 1,45 m latura de SV. Adâncimea puțului este de -3,40 m. Pereții verticali, în tehnica de construcție amintită, sunt așezați în acest

loc direct pe patul de stâncă. Pe fundul puțului, parcă tăiat în stâncă, se găsește un mic bazin, care odată curățat de mâl, a dat la iveală un izvor cu un debit redus, dar care este alimentat de apele freatice care au orientarea S - N, altfel spus din apa care izvorăște din dealurile din spatele cetății. La partea de jos a laturii NV se deschide o boltă conturată cu blocuri ciclopeene din calcar. Cheia de boltă este trapezoidală, masivă, din calcar, și are dimensiunile de 0,37 x 0,20 x 0,50 m. La partea de jos a acestei bolți se găsește un prag înalt de 0,50 m, construit din pietre legate cu mortar. Nu putem spune deocamdată dacă acest mic zid este într-adevăr un prag, ceea ce pare puțin probabil, deoarece îngusta, dacă nu cumva făcea chiar extrem de dificil accesul dincolo de boltă sau este o încercare de blocare a intrării. Degajând spre NV interiorul, el apare blocat cu un strat de nisip aluvionar întărit, extrem de greu de dislocat. În spatele bolții, în cei aproximativ 2 m degajați, se constată existența unei încăperi boltite care se lărgeste spre V și respectiv E. Tavanul, de asemenea boltit, este construit din blochete de piatră de mărime mică și mijlocie legat cu un mortar alb, care din cauza umezelii accentuate provenite de la nisipul aluvionar a devenit friabil. Nu am atins încă limitele pereților de V și E, dar la prima vedere ei par să depășească mult limitele atinse în prezent. Acest punct încă nerezolvat va face obiectul cercetărilor din anul 2004. [Mihail Zahariade]

Basilica Episcopalis

Săpăturile din anul 2002 s-au concentrat atât spre depistarea unor eventuale urme de clădiri anterioare, cât și pentru unele precizări cronologice ale complexului basilical. Pentru aceasta au fost deschise o secțiune în nava nordică (T 1), orientată N - S; în spațiul dintre altar și ambulatorium (T 2), orientată de asemenea N - S; în exteriorul laturii drepte a criptei (T 3), perpendiculară pe zidul acesteia, pe direcția N - S; în naos (T 4), o secțiune de adâncime pentru sondarea arealului central.

Descriem rezultatele obținute în T 4, care coincid în general în ceea ce privește situația stratigrafică cu rezultatele din celelalte secțiuni. Vegetalul recent este în această suprafață gros de numai 0,10 m. Un strat gros de aproximativ 0,60-0,70 m de depunere naturală antică, fără resturi arheologice sau cu intruziuni foarte puține, în orice caz atipice, se găsește imediat sub vegetalul antic. La -0,70 -0,80 m se conturează un prim nivel de dărâmtură cu pământ gri-negricios, în amestec cu piatră, gros de 0,50-0,60 m, dovadă că dărâmtura s-a putut așterne uniform pe întreaga suprafață. La -1,20 -1,25 m, o lutuială masivă groasă de 0,25-0,30 m pe alocuri este vizibilă pe întreaga suprafață a secțiunii. Imediat sub acesta, la cca. -1,45 -1,50 m, se găsește un strat de pământ galben, care nu apare continuu, ci sub formă de lentile, gros de 0,02-0,03 m, cu bolovăniș de mărime medie în compoziție, și care ar părea să fie un pat de așteptare.

Odată ajunși în acest punct, trebuie menționat faptul că la 0,75 m distanță de zidul de N al naosului se păstrează un fragment de pavaj, din care s-au mai păstrat doar șapte fragmente de cărămidă, care compuneau întregul ansamblu. El sta pe o lutuială groasă de 0,25 m. Este important de precizat că acest fragment corespunde din punct de vedere nivelmetric cu prima treaptă a criptei martirice, dovadă că primul nivel de călcare (pavajul) interior a corespuns cronologic cu nivelul intrării în criptă. Sub acest strat se distinge alt strat de culoare brun-gălbui, care acoperă în partea de mijloc a secțiunii o structură de zid destul de vag conturată, din pricină că a fost demantelat.

Putem vorbi în acest punct al discuției de două momente distincte în procesul construcției basilicii: un nivel la -1,45 -1,50 m, nivel de pământ galben cu bolovăniș ca pat așternut înaintea intervenției masive cu un strat de lut, bine bătătorit, ca al doilea nivel constructiv, reprezentat de lutuială masivă care începe la -1,20 -1,25 m. În ce privește fragmentul de pavaj, credem că ne aflăm în fața pavajului inițial al bisericii. De altfel, comparând nivelul acestui pavaj fragmentar cu cel descoperit în colțul de SE al bisericii, despre care am mai avut prilejul să vorbim, vom constata orizontalitatea semnificativă care ne face în mod preliminar să credem că, chiar dacă pavajul în totalitate sau părți din el vor fi fost înlocuite de-a lungul timpului, nivelul în interiorul bisericii a rămas același cu al pavajului inițial.

În continuarea anchetei stratigrafice am adâncit secțiunea până la -1,60 -1,70 m. Imediat sub lentilele de lut în amestec cu bolovăniș, un strat de pământ gros de cca. 0,10-0,20 m acoperea un lut aluvionar gros de 0,50-0,60 m, în care au fost descoperite urme de locuire preromană, constând în amenajări de bordeie, așa cum ar indica gropile de pari aranjate într-o ordine semnificativă. Au fost recoltate cu acest prilej un număr de piese de ceramică fragmentară databilă în sec. IV-III, alături de fragmente ceramice grecești și țigle de acoperiș; de asemenea, de origine elenistică. Un mâner de amforă are imprimat numele MOYCAIOC. Fără a

insista aici asupra importanței și semnificației ceramicii getice autohtone în amestec cu cea grecească, se impune precizarea că ne aflăm încă o dată în fața evidenței unui intens comerț al comunității locale cu lumea greacă și chiar a unei conviețuiri geto-grecești în arealul înconjurător – nu neapărat pe teritoriul viitoarei fortificații romane. Prezența țiglelor și olanelor care indică evident o tehnică venită din lumea greacă pun în evidență și mai clar aceste raporturi de conviețuire.

Rezumând rezultatele obținute în sectorul Basilica Episcopalis, observăm că, anterior construcției bisericii, terenul ocupat de structuri timpurii romane care aparțineau castrului de sec. II-III (așa cum indică urmele de zid demantelat din T 4) a fost complet excavat și nivelat apoi, prin aducerea unei cantități importante de pământ luat din gropi de împrumut din afara cetății, în care erau amestecate materiale arheologice grecești și getice autohtone. Această masivă operație a fost necesară pentru că arealul pe care urma să fie construită biserica trebuia să fie liber de orice construcție "păgână" anterioară. Aceasta ar fi explicația dezafectării complete a structurilor romane din sec. II-III, care desigur existau în această parte a castrului roman timpuriu. [Mihail Zahariade]

Edificiul II

Florin Topoleanu, Daniel Ene

După o întrerupere de doi ani, în campania anului 2003 au fost reluate cercetările în perimetrul unui mare edificiu situat în sfertul de NV al cetății. În cele câteva sondaje din anii precedenți se cunoșteau dimensiunile edificiului, 42 x 17,70 m, cu latura lungă orientată ENE - VSV, între edificiul central, praetorium, complet cercetat, și zidul de incintă pe latura de V.

Dimensiunile impresionante ale monumentului, grosimea zidului principal, 1,10 m, unul dintre puținele edificii intramurane legate cu mortar și elementele până acum cunoscute de compartimentare interioară, au permis o propunere preliminară de identificare a destinației edificiului: cazarmă sau principia.

În aceste condiții, în prima fază a campaniei s-au efectuat lucrări de îndepărtare a pământului căzut din martori, a blochetelor căzute din ziduri și a vegetației din zonă. În campania anului 2003 s-a urmărit acumularea a cât mai multor date privind stratigrafia și cronologia marelui edificiu (edificiul II), drept care au fost atacate casetele conturate în campaniile trecute, și, în unele cazuri, continuate cercetările în casete sau secțiuni despre care în acest moment am acumulat informații semnificative.

Începând cu intrarea în edificiu din strada situată în partea de E, prima casetă în care am lucrat a fost caseta R 17. Din campaniile trecute, această casetă a fost conturată până la -0,30 m. În acest an, până la -0,70 m, ne-am adâncit într-un pământ prăfos de culoare cenușie, probabil rezultatul unui incendiu masiv. Între -0,70 -0,90 m, pământul este de culoare cărămizie, cu urme de cenușă și arsură. La -1,07 -1,10 m, de-a lungul profilului de V, apare un zid de compartimentare, legat cu pământ, construit din blochete mari și mijlocii, lat de 0,55 m. Compartimentarea, oarecum surprinzătoare în contextul descoperirilor de acum, aparține stratigrafic nivelului 10 (Justinian). Zidul edificiului II se regăsește de-a lungul profilului de V, construit în maniera cunoscută din campaniile anterioare.

În caseta R 16, de-a lungul profilului de S, până la zidul de N al marelui edificiu II s-a început cercetarea de la cota -0,40 m, la care s-a ajuns în campaniile anterioare. Cercetarea de aici a avut intenția de a verifica traseul zidului de compartimentare din R 17. Acesta apare la -1,08 -1,10 m și se păstrează parțial până în preajma zidului de N al edificiului II. Pe profilul de S al casetei se disting clar cinci niveluri de locuire: la -0,86 m - nivel de culoare cărămizie, cu arsură în partea superioară, gros de 0,15-0,16 m (N 12); la -1 m - nivel roșiatic, puternic ars, care trece peste nivelul de compartimentare (N 11); la -1,18 m - nivel cu mult mortar alb și cărămidă căzută pe el (N 10), poate primul nivel de distrugere al edificiului II.

Caseta R 19 reprezintă colțul de SV al edificiului II. De la cota -0,10 m, conturată anterior, ne adâncim până la -0,20 -0,40 m, unde ne oprim pe un nivel marcat de cărămizi, plăci din piatră și fragmente de amforă.

În caseta P 17, conturată în campaniile trecute până la -0,30 m, s-a practicat o semisecțiune, care împarte caseta în două spre S până la -1,05 m, pe latura de V și -1,22 m pe latura de E. În tot acest sector cercetat este perfect vizibilă o groapă, umplută cu pământ cenușos, cu puține materiale arheologice și cu

dărâmată masivă în mijlocul său, la -1,15 m.

În caseta P 19, aflată în interiorul edificiului II, latura sa de S nu se regăsește după martorul de 1 m, care o desparte de caseta R 19. În profilul de E și cel de V se observă clar amprenta laturii de S a edificiului II. Ne-am oprit aici la -1,20 - 1,25 m, pe un nivel construit din lut galben, dur, în dărâmătura căruia au fost descoperite multe oase provenind de la animale domestice și fragmente puternic oxidate din fier, provenind în general de la cuie și scoabe.

În caseta O 18, conturată din campaniile trecute până la -0,10 m, ne-am adâncit până la -0,50 m. În colțul de SV a apărut o mare aglomerare de țigle și fragmente ceramice atipice provenind de la amfore.

Un sector cu totul special îl reprezintă casetele J, K, L, M 15, dintre care au fost eliminați martorii, încă din campaniile trecute, creându-se astfel o secțiune, lungă de 14 m și lată de 4 m. Din campaniile trecute, pe latura de S a acestui sector se păstrase în semisecțiune un martor în jumătatea de S la -0,45 -0,50 m. Pentru uniformizarea cercetării, acest martor a fost eliminat în această campanie, ajungându-se la -1,40 m, în caseta J 15, în care am găsit un strat masiv de dărâmată, căzut pe un nivel puternic ars, cu blochete de chirpic în componență.

În caseta K 15, până la -1,30 m, a fost conturată o groapă, umplută cu pământ galben, arsură și material ceramic atipic, fragmentar. În caseta L 15 am ajuns la -1,40 m, eliminând o dărâmată masivă, formată din blochete de piatră și material de construcții. Aici la -1,15 m, pe profilul de S se păstrează un fragment din pavajul care corespunde nivelului L 16, casetă aflată către S, construit din mortar și cărămidă pisată, foarte dur, cu arsură masivă deasupra. Aproape de cota pavajului, la -1,10 m, în dărâmată, a apărut o monedă ce pare a fi din timpul lui Justinian. La curățarea nivelului din această secțiune comună celor patru case susmenționate (J, K, L, M 15) s-a constatat că piesa anterior descoperită provenind de la o presă de ulei stă pe un postament construit din resturile unui chiup.

În sfârșit, în campania anului 2003 a fost cercetată și caseta I 14 în interiorul unui edificiu, aflat între zidul de incintă și edificiul II. Aici se conturase, din campaniile trecute, la -1,90 -2 m, colțul unei încăperi adosate zidului de incintă. În acest sector ne-am adâncit cu aprox. 0,20 m, până la -2,16 -2,20 m, unde ne-am oprit într-o situație arheologică de excepție. La această cotă a apărut o amforă întregibilă, spartă de dărâmătura descoperită aici și blochete din chirpic, una dintre ele perforată central, arse la roșu.

La aproximativ 200 m SE de cetatea Halmyris, aproape de șoseaua care leagă comuna Murighiol de satul Dunavățul de Sus, în lutăria folosită de localnici, în acest an au fost descoperite câteva morminte din care s-a recuperat un schelet întreg, fără obiecte de inventar, dar cu țigle romane în jur. Un alt mormânt deranjat de mijloacele mecanice, avea și el în preajmă țigle romane. Toate aceste elemente ne fac să bănuim că aici exista necropola romană târzie, dar poate și un nivel de locuire extramuran, indicii pentru acest lucru fiind un nivel cu arsură puternică. În straturile superioare au apărut și fragmente ceramice de tip Dridu, dar fără un context arheologic clar.

Informații suplimentare online

[Raportul 2296 din cronica.cimec.ro](#)

[Localizare pe hartă, folosind Mapserver Cimec.ro](#)
